
Juridische risico's niet erg groot

SMB: de regels

Natuurlijk zijn er regels voor SMB. Er zijn ook tal van redenen om die regels zorgvuldig in acht te nemen. Overtredingen zijn sowieso nooit netjes. Maar om nou te zeggen dat SMB grote juridische risico's met zich meebrengt? Dat valt waarschijnlijk reuze mee, zo blijkt uit een gesprek met de milieujuristen Steven Pieters en Chris Backes. Dat komt niet in de laatste plaats doordat veruit de meeste SMB's gekoppeld zijn aan plannen waartegen niet direct bezwaar of beroep openstaat. Stel dat een provincie – per ongeluk of expres – een SMB voor een partiële streekplanherziening vergeet. Dat is niet slim, dan worden er kansen gemist, en het zou flauw zijn tegenover gemeentes, omdat die door zo'n nalatigheid mogelijk extra werk te verstouwen krijgen. Maar de rechter zal zich er niet over uitspreken. Behalve wanneer een plan een zogenoemde concrete beleidsbeslissing bevat, die immers bindend is voor de vervolgbesluitvorming. In dat geval, luidt de waarschuwing, “moet je vreselijk oppassen!” Want dan kan een tegenstander wél bij de bestuursrechter aankloppen.

RINKE BERKENBOSCH

De Commissie voor de milieueffectrapportage krijgt de laatste tijd regelmatig, gemiddeld zo'n drie keer per dag, telefoontjes of mailtjes over SMB. Gaan die over de juridische kant van de zaak – wat meestal het geval is – dan komen ze terecht bij de juridische expert van het secretariaat van de Commissie, te weten Steven Pieters. Hij probeert natuurlijk eerst de vraag in kwestie zo goed mogelijk te beantwoorden. Daar laat hij vaak een ongevraagd advies op volgen: “Bekijk het nou niet alleen met een juridische bril op. Kijk niet alleen naar de juridische onderkant.”

Ook Chris Backes, hoogleraar milieurecht bij het Centrum voor Omgevingsrecht en Beleid van de Universiteit Utrecht, vindt “dat je vooral niet krampachtig moet doen” over de SMB-plicht. “Probeer nou niet uit alle macht en gekunsteld de grenzen van die verplichting op te zoeken. Daar krijg je alleen maar problemen mee.”

Pieters: “Ik ben er nooit zo gelukkig mee als de invalshoek is: we doen het alleen als het juridisch echt moet. Ik begrijp best dat een deel van het publiek het zo benadert, en dat men risico-inschattingen gaat maken: kom ik ermee weg als ik het toch niet doe, wat zou de rechter daarvan

vinden? Natuurlijk is een wettelijke verplichting ook een soort vangnet. En als men mij vraagt hoe het zit met de juridische risico's, dan wil ik daar best iets over zeggen. Maar ik draag liever de boodschap uit dat je SMB zou moeten zien als een normaal onderdeel van een goede besluitvorming. De houding zou moeten zijn: ieder plan dat op de een of andere manier aanzienlijke milieugevolgen zou kunnen hebben, daar hoort gewoon een goede milieuparagraaf bij. En die kan best uitwijzen dat het allemaal meevalt en er geen schokkende dingen gebeuren. Maar dan is dat tenminste uitgezocht.”

Backes: “In geval van twijfel over de SMB-plicht zou ik zeggen: dan maar liever een keer te veel dan een keer te weinig. Eerlijk gezegd lijkt een SMB mij trouwens helemaal niet zo ingewikkeld. Kijk, je hebt ook nu bij weet ik wat voor plannen doorgaans al een milieuparagraaf. Een SMB is niks anders! Daarmee kijk je naar het milieu, je laat aan anderen zien wat daarover te melden is, klaar is Kees, inhoudelijk en procedureel. Dat werkt veel beter, zinvoller en efficiënter dan wikken en wegen of de SMB-plicht nu wel of niet van toepassing is.” De *bottom line*, menen beiden, is dat overheidsinstanties er goed aan

doen ‘milieu’ systematisch mee te nemen bij de voorbereiding van plannen die aanzienlijke milieugevolgen kunnen hebben. En zolang ze dat maar serieus praktiseren, zullen ze niet snel in juridische problemen verzeild raken, zo is de inschatting van Pieters en Backes.

Tot zover het goede nieuws voor rijk, provincies en gemeenten. Er is beslist geen reden voor paniek. Toch zijn er, blijkt uit het gesprek, wel degelijk specifieke juridische aandachtspunten te benoemen. Om te beginnen bijvoorbeeld met betrekking tot de werkingssfeer, waarin op dit moment nog een onduidelijk open eindje zit. “Een soort SMB-beoordelingsplicht,” zoals Pieters het noemt.

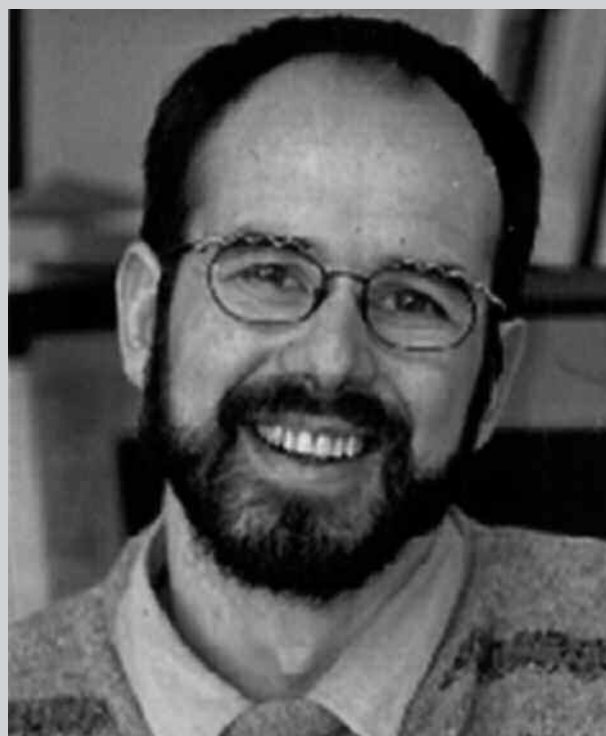
‘SMB-beoordelingsplicht’

Duidelijk is dat SMB verplicht is voor (a) plannen die het kader vormen voor m.e.r.-plichtige of m.e.r.-beoordelingsplichtige activiteiten en (b) plannen die gevolgen hebben voor Vogel- en Habitatrictlijngebieden. Dat staat in artikel 3 van de Europese richtlijn 2001/42/EG. Dit is ook het uitgangspunt voor het op deze richtlijn gebaseerde wetsvoorstel voor de implementatie van SMB in de Nederlandse Wet milieubeheer.

Steven Pieters:

“Bekijk het nou niet alleen met een juridische bril op.”

Chris Backes:

“Vooral niet krampachtig doen.”

Maar – en nu komt het – in datzelfde artikel 3 staat tevens dat er bij eventuele andere plannen ‘aanzienlijke milieueffecten’ in het geding kunnen zijn die aanleiding zouden kunnen of moeten vormen voor een SMB. Het is aan de lidstaten om dit ‘door een onderzoek per geval of door specificatie van soorten plannen en programma’s, of door een combinatie van beide werkwijzen’ nader in te vullen.

Een soort restcategorie dus? “Zoiets,” zegt Pieters. “Ik zeg er meteen eerlijk bij dat ik niet weet om wat voor soort plannen het hierbij dan precies zou kunnen gaan, maar op dit punt laat het huidige wetsvoorstel nog een gat vallen. Daar zit nog een soort bottleneck. Het is in elk geval absoluut een blinde vlek.”

Backes: “Wellicht kun je zeggen: die categorie bestaat bij ons helemaal niet, met die kaderstellende plannen en die plannen met gevolgen voor Vogel- en Habitatrichtlijngebieden hebben we alles al afgedekt. Prima, maar zeg dat dan.”

Pieters: “Omdat anders slimme juristen dat gat misschien gaan gebruiken.”

Backes: “Volgens mij zit hier het voornaamste aandachtspunt als je nog iets aan de wet zou kunnen wijzigen. Als je er niets over zegt, kun je

zeker weten dat iemand erover begint te mopperen. Je kunt er bijvoorbeeld in de Memorie van Toelichting duidelijkheid over geven, met iets als: het is een open-eindbepaling voor toekomstige dingen die we nu nog niet kunnen voorzien, maar waarschijnlijk gaat het om gevallen die zich nooit voor zullen doen. Hoe dan ook, als er aandacht aan wordt besteed, dan is er tenminste iets om op terug te vallen als het tot een procedure komt.”

Streekplan, bestemmingsplan

Voor het overige is wat de werkingssfeer betreft in elk geval duidelijk dat de SMB-plicht in de praktijk van toepassing zal zijn op elk streekplan en elke partiële streekplanherziening. “Het gaat in streekplannen immers altijd juist over die dingen waar ook m.e.r. over gaat: woningbouw, bedrijventerreinen, glastuinbouwgebieden,” zegt Pieters. “Als een streekplan niet op de een of andere manier een kader schept voor dit soort m.e.r.-plichtige activiteiten, dan doe je eigenlijk niets met zo’n plan. En omdat zo’n kader er altijd in zit, is een streekplan of een partiële streekplanherziening zonder dat daar een SMB aan te pas komt niet goed voorstelbaar. Met SMB krij-

gen de provincies er een stevige portie werk bij.” En de gemeenten? Pieters: “Anders dan bij streekplannen is het bij bestemmingsplannen beslist niet zo dat die voortaan allemaal SMB-plichtig zijn. Dat schrikbeeld voor gemeenten klopt niet. Bij bestemmingsplannen die kleine activiteiten regelen, is het niet aan de orde. En daarover gaat het merendeel van de besluiten van gemeenten. Bij een bejaardenhuis of zo, of bij een paar woningen, of zelfs bij enkele honderden woningen zit je nog steeds onder de m.e.r.-drempels en ligt daarin dus ook geen grondslag voor een SMB.”

Bij bestemmingsplannen hangt het er helemaal vanaf wat zo’n plan nu precies bewerkstelligt of mogelijk maakt. Voor globale bestemmingsplannen is meestal wel helder hoe het zit. Die vallen onder het SMB-regiem zodra ze het kader vormen voor m.e.r.-(beoordelings)plichtige activiteiten of er gevolgen voor Vogel- en Habitatrichtlijngebieden in het geding kunnen zijn. Bij concrete bestemmingsplannen, uitwerkingsplannen of ‘artikel 19-plannen’ kan het een stuk ingewikkelder zijn. Die zijn m.e.r.-(beoordelings)plichtig indien daarin een besluit wordt beklonken over de realisatie van een activiteit

die boven de drempel voor m.e.r.-(beoordelings)plicht uitkomt en waarvoor niet tegelijkertijd ook een milieuvergunning nodig is. Bijvoorbeeld de realisatie van een woonwijk met meer dan 2000 woningen. Vormt een concreet bestemmingsplan echter het kader voor een vergunningverlening waarbij later m.e.r. toegepast moet worden, dan is dat bestemmingsplan op zichzelf weer SMB-plichtig en dus niet m.e.r.-plichtig. Voorbeeldje: gemeente X moet het bestemmingsplan aanpassen omdat bedrijf Y op het grondgebied van deze gemeente een m.e.r.-plichtige fabriek wil bouwen. In dat geval moet het bedrijf z'n vergunningaanvragen vergezeld doen gaan van een MER, maar is voor de aanpassing van het bestemmingsplan een SMB van gemeentewege vereist.

En dan zijn dit nog maar een paar voorbeelden van wat er zoal mogelijk is. De boodschap aan gemeenten is dan ook om per geval precies te bekijken hoe een en ander juridisch correct geregeld moet worden. Daarbij valt volgens Pieters geenszins uit te sluiten dat men SMB soms gewoonweg zal *vergeten*. Ook bij milieueffectrapportage is dat immers wel gebeurd toen de regeling nog jong en vers was.

Pieters: "Weet je waarbij SMB meteen al vergeten is? De Nota Ruimte! Dat mag je gerust opschrijven. Leuk voor VROM. De Nota Ruimte is een planologische kernbeslissing, die nog definitief moet worden vastgesteld, terwijl de SMB-periode op 21 juli 2004 begonnen is. Er is een overgangsregeling voor plannen die voor 21 juli 2004 zijn ingeleid en voor 21 juli 2006 zijn vastgesteld. Dus als het lukt de Nota Ruimte voor 21 juli 2006 helemaal rond te krijgen, dan zou het kunnen. Maar lukt dat niet, dan is het onterecht dat er geen SMB gedaan is."

Ontwijken

Je kunt iets echt helemaal per ongeluk vergeten, maar je kunt dat natuurlijk ook een beetje expres doen, lees: proberen de SMB-plicht te *ontwijken*. Opnieuw valt hier een parallel met de m.e.r.-plicht te trekken. Denk hierbij aan de salamatactiek die in het verleden wel eens werd toegepast: een project zodanig opknippen of faseren dat alle stukjes ervan precies onder de m.e.r.-plichtdrempel bleven. Of kiezen voor de een of andere informele planfiguur, met als gevolg dat de feitelijke m.e.r.-plicht doorschoof naar de plan- en besluitvorming op lagere niveaus. De VINEX – weet u nog? – was van dit laatste een voorbeeld: die gaf officieel alleen 'ontwikkelingsrichtingen' voor verstedelijking aan. Een milieueffectrapportage was daarom niet nodig, meende VROM indertijd. Maar de bouwopgave bleek in de praktijk vervolgens dermate groot dat er bij de uitwerking door provincies en gemeentes qua locaties niets meer te kiezen viel. En dit terwijl bij verstedelijking nu juist locatiekeuzes het zwaarst aantikken in de milieueffecten.

Onrechtmatige overheidsdaad?

Meestal zitten er geen concrete beleidsbeslissingen in een streekplan, structuurplan of bestemmingsplan. Dan is direct bezwaar en beroep niet mogelijk en kun je als tegenstander langs die weg ook niet protesteren als je vindt dat een SMB ten onrechte achterwege is gelaten. Althans: niet bij de *bestuursrechter*.

Steven Pieters: "In principe is het wel mogelijk naar de gewone rechter te stappen en het besluit aan te vechten als 'onrechtmatige overheidsdaad'. Maar dat is een lastige beroepsgang. Dan moet je kunnen aantonen dat er duidelijke, zwaarwegende nadelen aan dat besluit kleven in de *private* sfeer. Als dat al lukt, dan is het nog maar de vraag welke sanctie de rechter daar vervolgens aan wil koppelen. De uitkomst is in elk geval hoogst onzeker. De gang naar de gewone rechter is echt een *escape*, en allerminst geschikt voor wisselwaskes. Of dit in de toekomst gaat gebeuren? Tja, dat is natuurlijk speculeren. In elk geval niet vaak, lijkt mij. Aan de andere kant, we hebben in Nederland een redelijk actief bezwaar- en beroepcircuit. Als het voor een professioneel georganiseerde belangengroep echt de moeite waard is, dan zou het kunnen dat ze via die 'onrechtmatige overheidsdaad' in het geweer komen."

Het juridische risico van SMB overslaan is in de meeste gevallen heel gering.

Het zou kunnen, veronderstelt Pieters, dat een enkele overheidsinstantie straks op dezelfde manier de SMB-dans probeert te ontspringen. "Werken met visies, met beleidsnota's – daarop is SMB niet van toepassing. Een beleidsnota bijvoorbeeld is vooral een politieke afspraak, die getoetst kan worden door de politiek. Maar een beleidsnota heeft juridisch gezien geen hardheid."

"Als men op hoger niveau echt geen SMB wil, dan zakt het gewoon af naar beneden. Dat hebben we ook bij m.e.r. gezien. Dit betekent wel dat men kansen laat liggen om heel strategisch milieuaspecten mee af te wegen. Bovendien: vroeg of laat kom je een keer aan een streekplan toe, op een bepaald moment moet je een keer een bestemmingsplan vaststellen. Als er dan eerder in de keten geen SMB gedaan is, dan moet men op het lagere niveau dus blanco beginnen. Er is geen strategische milieu-informatie waarop je kunt voortborduren. Doorschuiven van de SMB-plicht naar lagere niveaus heeft dus in elk geval praktische consequenties."

Concrete beleidsbeslissingen

Praktische consequenties, het zal best. Het is misschien niet aardig en niet chique om collega's bij een lagere overheid op te zadelen met extra werk. Maar in het gezelschap van twee terzake kundige milieujuristen dringt zich toch vooral

de vraag op wat de *juridische* consequenties zouden kunnen zijn van het – per ongeluk of expres – vergeten van SMB. De vraag is des te logischer omdat het in de praktijk bij zo'n 90% van de bezwaar- en beroepprocedures waarin milieueffectrapportage een rol speelt nu juist daarom draait: had er in geval X wel of geen m.e.r. toegepast moeten worden? Komt er, naar analogie daarvan, straks ook een stoet van procedures waarin het ontbreken van een SMB de inzet van het geschil is?

Het antwoord luidt: nee. Er is namelijk een wezenlijk verschil tussen m.e.r. en SMB. M.e.r. is in principe altijd gekoppeld aan een besluit waartegen beroep en bezwaar openstaat – een *appel-label* besluit. Als appellante kun je daarom ook de rechter vragen naar diens oordeel over het ontbreken van een MER. De m.e.r.-jurisprudentie bevat legio voorbeelden van gevallen waarin de rechter vervolgens oordeelde dat de initiatiefnemer alsnog een MER moest maken.

Het punt is nu dat het bij SMB heel vaak gaat om plannen waartegen niet direct bezwaar of beroep openstaat. Bezwaar of beroep is alleen maar mogelijk bij plannen waarin *concrete beleidsbeslissingen* (*cbb's*) of anderszins *bindende keuzes* voor de vervolgbesluitvorming zijn vervat. Bijvoorbeeld een keuze van het rijk in een PKB waaraan een provincie vervolgens uitwerking móet geven, of een concrete beleidsbeslissing in het streekplan van provincie X die bindend is voor een gemeente Y. Ook een verkeers- en vervoersplan kan wettelijk bindende elementen bevatten.

"Bij plannen met concrete beleidsbeslissingen moet je vreselijk oppassen," waarschuwt Backes. Een overheidsinstantie die in zo'n geval de SMB 'vergeten' is, kan daarvoor de rekening gepresenteerd krijgen door de rechter. Mits – dat spreekt vanzelf – er iemand is die in het geweer komt te

gen het ontbreken van een SMB, want als er niemand protesteert, zal de rechter zich er ook niet over uitspreken.

Niet terugrekenen

Plannen met cbb's zijn in de praktijk een stuk schaarser dan plannen zonder cbb's. Bij het gemiddelde streekplan, structuurplan of bestemmingsplan kan een tegenstander met zijn grieven over het ontbreken van een SMB dus niet terecht bij de bestuursrechter.

Intussen heeft het overslaan van SMB op een hoger niveau wel de onvermijdelijke consequentie die Pieters zojuist al noemde: "Dan zakt het gewoon af naar beneden." Dit roept de vraag op of het misschien zo zou kunnen wezen dat 'onzorgvuldige besluitvorming' op het hogere niveau een punt van aandacht wordt wanneer er op lager niveau een besluit wordt genomen waartegen wél bezwaar en beroep mogelijk is. Denk bijvoorbeeld aan een situatie waarin een gemeente een nieuw bestemmingsplan vaststelt teneinde – geheel in lijn met een eerder zonder SMB vastgesteld streekplan – de aanleg van een groot bedrijventerrein mogelijk te maken. Dat vereist in elk geval een m.e.r. op inrichtingsniveau. Maar: hebben tegenstanders in zo'n geval een punt als ze aanvoeren dat de provincie bij het vaststellen van dat streekplan een SMB had moeten doen? En dat de gemeente, nu de provincie in gebreke is gebleven, het nieuwe bestemmingsplan pas kan vaststellen als eerst de provincies alsnog het ontbrekende milieureport aanlevert?

Als je zelf je eigen onderzoek gaat toetsen, heb je de schijn snel tegen.

Backes: "De rechter controleert het besluit dat aan de orde is. Of er in de strategische besluiten die daaraan vooraf zijn gegaan fouten zitten, dat is in de regel niet van belang. Is er voor dat streekplan geen SMB gedaan, of een SMB waaraan iets mankeert, of wat dan ook – dat is voor de vaststelling van dat bestemmingsplan weinig relevant. Hetzelfde geldt voor een milieuv vergunning. Dan kun je wel zeggen: die vergunning is m.e.r.-plichtig en achteraf beschouwd was plan X daarvoor kaderstellend, voor plan X is destijds geen SMB gedaan, enzovoort, enzovoort. Dat mag allemaal zo zijn, maar als er bij die milieuv vergunning wél fatsoenlijk onderzoek is gedaan, als de milieufacten ergens goed op tafel zijn gekomen, is er niets aan de hand."

Kortom, de rechter gaat dus niet terugrekenen en alsnog een bekeuring uitdelen voor nalatigheid in een eerder stadium, hogerop in de keten. Backes: "Dat mag hij niet. Er is doorgaans geen

wettelijke koppeling tussen strategische plannen en daaropvolgende concrete besluiten. Het juridische risico wanneer SMB wordt overgeslagen is volgens mij in de meeste gevallen heel gering."

Inhoudelijke kwaliteit

Een volgend onderwerp is de inhoudelijke kwaliteit van SMB's: zijn er op dat punt juridische risico's in het spel?

Bij milieueffectrapportages toetst de Commissie m.e.r. elk milieueffectrapport. Levert dit een positief toetsingsadvies op, dan staat de initiatiefnemer er sterker voor zodra een appellant de inhoudelijke kwaliteit van de geleverde milieu-informatie ter discussie stelt. Immers, uit de jurisprudentie blijkt dat de rechter nagenoeg altijd voluit vertrouwt op het oordeel van de Commissie. Sinds m.e.r. werd ingevoerd, is het slechts een enkele keer voorgekomen dat een rechter – ondanks een positief toetsingsadvies – vond dat er toch meer informatie beschikbaar moest komen.

De Europese richtlijn voor strategische milieubeoordeling stelt een onafhankelijke toetsing van SMB-rapporten niet verplicht. En in het wetsvoorstel voor de implementatie van SMB in Nederland is vooralsnog het uitgangspunt dat toetsing door de Commissie alleen verplicht is bij plannen met consequenties voor Vogel- en Habitatrichtlijngebieden en/of de ecologische hoofdstructuur.

Wel bestaat voor een overheidsinstantie te allen tijde de mogelijkheid vrijwillig de Commissie m.e.r. te benaderen. Er zijn ook allerlei redenen aan te geven om dit inderdaad te doen. Bijvoorbeeld dat de onderzoeksresultaten er geloofwaardiger door worden. Pieters: "Bij m.e.r. heb je een aparte initiatiefnemer en een apart bevoegd gezag. Bij SMB niet; daar doet een overheidsinstantie alles zelf. Als je zelf je eigen onderzoek gaat toetsen, heb je de schijn snel tegen, en zal de buitenwacht ook kritischer zijn."

Backes: "Maar dan kom ik toch weer met dat onderscheid tussen plannen waar dingen in zitten die bindend zijn voor de vervolgbesluitvorming, en alle overige plannen – dat zijn er veel meer – waar een rechterlijke toetsing überhaupt niet aan de orde is. Daar vindt dus ook geen inhoudelijke toetsing plaats. Het is uiteraard mooi als een overheidsinstantie het heel zorgvuldig wil doen. Als een plan ingewikkeld of controversieel is, kun je er ook zeker baat bij hebben de Commissie ernaar te laten kijken. Maar als je louter redeneert vanuit de vraag 'welk juridisch risico loop ik?' – dat risico maak je niet kleiner door de Commissie in te schakelen. Ik zou zeggen: zelfs als er fouten in het onderzoek zitten, so what?"

Gerennommeerde bureaus

Bij plannen met cbb's daarentegen is het volgens Backes wel een goed idee om externe ondersteuning te arrangeren. "Die plannen zijn het meest

risicovol. Die plannen kunnen wel getoetst worden door de rechter. Voor die plannen verwacht ik ook dat de lijn wordt doorgetrokken die thans in de m.e.r.-jurisprudentie zit. Dan zal de rechter zeggen: als iets bindend is, kan het later niet meer ter discussie worden gesteld, dus moet alle informatie uitgewerkt tot op bestemmingsplan-niveau bij het besluit over dit plan aanwezig zijn. In zo'n geval kan het je zeker helpen als de Commissie m.e.r. ernaar gekeken heeft, of een bekend bureau zoals Alterra of zo. Als ik kijk naar de jurisprudentie, hoeft het niet noodzakelijk de Commissie m.e.r. te zijn. Rapporten van gerenommeerde bureaus hebben een vergelijkbaar gewicht."

Als men op hoger niveau echt geen SMB wil, zakt het gewoon af naar beneden.

Pieters: "Inderdaad, het is al jarenlang de lijn in de jurisprudentie dat je met een heel zwaar verhaal moet komen om een rapport van een gerenommeerd bureau van tafel te krijgen. Wel is het zo dat de Commissie ook vooraf een advies geeft over de inhoudsafbakening van het onderzoek. Als een bureau een onderwerp niet uitwerkt, eenvoudigweg omdat dit in de onderzoeksopdracht niet is aangegeven, dan is dat geen fout van het bureau. Maar het betekent wel dat je als overheidsinstantie met een gat in je informatie kan komen te zitten. En dat je daardoor kwetsbaarder wordt."

Backes: "Dat is juist. En dat pleit ervoor om bij plannen met bindende werking voor de vervolgbesluitvorming inderdaad de Commissie m.e.r. in te schakelen, althans: als er ingewikkelde of controversiële dingen spelen. Bij standaarddingen is het niet nodig, lijkt mij."

Letter en geest

SMB-jurisprudentie is er op dit moment nog niet. Die zal er ongetwijfeld wél gaan komen. Maar met andere aanleidingen en invalshoeken dan de m.e.r.-jurisprudentie, zoveel is duidelijk.

Keren wij thans weer terug naar de kernboodschap waarmee dit gespreksverslag ook begon: je moet SMB vooral niet alleen maar met een juridische bril bekijken. De letter van de regeling is heus belangrijk, maar de geest ervan is belangrijker. Of zoals Pieters het verwoordt: "Stel bij ieder plan de vraag: spelen hier aanzienlijke milieugevolgen die ik bij mijn afweging zou willen betrekken? Zo ja, dan moet je dat gewoon doen. Als dát de basishouding is, dan voorkom je bijna automatisch juridische problemen." ▲